

LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA

Lietuvos Respublikos teisingumo
ministerijai

2018-01-22 Nr. (1.19.-2018-43)2-*93*
Į 2018-01-11 Nr. (1.36.)2T-24

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS NUTARIMO PROJEKTO NR. 18-192

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su pateiktu derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl nepilnamečių apklausose baudžiamajame procese pageidaujančių dalyvauti psichologų sąrašo sudarymo ir administravimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ projektu (toliau – Nutarimo projektas), ir šiuo nutarimu numatomu patvirtinti Nepilnamečių apklausose baudžiamajame procese pageidaujančių dalyvauti psichologų sąrašo sudarymo ir administravimo tvarkos aprašo projektais (toliau – Aprašo projektas) bei Teisingumo ministerijos argumentais dėl siūlomo teisinio reglamentavimo pokyčių lyginant su 2017 m. rugsėjo mėn. derintu projektu, pritaria Teisingumo ministerijos nuomonei, jog psichologų, kurie galėtų dalyvauti nepilnamečių apklausose baudžiamajame procese, sąrašo sudarymas yra tik viena iš krypčių ir nėra vienintelė bei pakankama priemonė, siekiant užtikrinti tinkamą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymo Nr. XIII-217 (toliau – Įstatymas) įgyvendinimą.

Turėdama omenyje Teisingumo ministerijos argumentus dėl siūlomo psichologų sąrašo sudarymo teisinio reglamentavimo, net jeigu bus priimti ir kiti tinkamam Įstatymo įgyvendinimui būtini teisės aktai, vaiko teisių apsaugos kontrolierė nepitaria siūlymui visiškai supaprastinti psichologų įrašymo į sąrašą procesą ir teikia šiuos siūlymus dėl Aprašo projekto tobulinimo:

1. Svarstyтина, ar 1 punkte turėtų būti įtvirtinta nuoroda dėl specialių apsaugos poreikių turinčių liudytojų, nukentėjusiųjų apklausos.

2. Siūlytina tikslinti 4 punkto 1 sakinį (jeigu manoma, kad ši nuostata nėra perteklinė), nurodant, jog psichologai, atitinkantys keliamus reikalavimus, į sąrašą įrašomi savanoriškais pagrindais.

3. Siūlytina atskiruose Aprašo punktuose nurodyti reikalavimus, kuriuos turi atitikti, ir dokumentus, kuriuos turi pateikti, psichologas, siekiantis būti įrašytu į sąrašą.

4. Manytina, jog psichologui, norinčiam dalyvauti vaiko apklausoje baudžiamajame procese, turėtų būti nustatyti bent šie reikalavimai:

1) baigtos universitetinės psichologijos studijų krypties *psichologijos bakalauro ir psichologijos magistro* studijos arba *vientisosios* universitetinės psichologijos krypties studijos;

2) nepriekaištinga reputacija (manytina, jog Aprašo nuostatos turėtų būti papildytos dėl nepriekaištingos reputacijos sąlygų, neapsiribojant nuoroda į Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo nuostatas dėl darbo apribojimo);

3) išklaudyti mokymų dėl vaikų apklausų baudžiamajame procese kursai (turėtų būti nurodytas konkretus akademinis (galimai teorinės ir praktinės veiklos) valandų skaičius, atsižvelgiant į šiuos mokymus vykdančių, kitų kompetentingų specialistų siūlymus).

5. Įtvirtinus reikalavimą dėl specialių mokymų, Aprašas turėtų būti papildytas nuostata, nurodančia asmenis, kurie nustatys reikalavimus mokymams.

Svarstyтина, jog mokymų reikalavimai galėtų būti nustatomi teisingumo ir sveikatos apsaugos ministrų. Taip pat manytina, jog šiame procese tikslinga būtų numatyti bendradarbiavimą su patirtį šioje srityje turinčių visuomeninių organizacijų atstovais, mokslininkais, specialistais praktikaais, kt. Atitinkamai turėtų būti papildytas Nutarimo projektas.

6. Turėdama omenyje Teisingumo ministerijos argumentus dėl minimalių reikalavimų psychologams taikymo bei Sveikatos apsaugos ministerijos teiginius, jog reikalavimas dėl specialių mokymų išklauso yra neproporcingas keliamiems tikslams, jog psychologams būtų sukelta nepagrįsta administracinė našta bei, jog apklausas vykdančių psichologų dalyvavimas baudžiamajame procese nesukeltų tiesioginių neigiamų pasekmių, vaiko teisių apsaugos kontrolierė atkreipia dėmesį į tai, kad:

1) Įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad turi būti priimti teisės aktai, nustatantys įrašymo į *nepilnamečių apklausai atlikti reikalingų specialių žinių turinčių* psichologų sąrašą reikalavimai, ir kiti šio įstatymo įgyvendinimui reikalingi teisės aktai;

2) Įstatymo projekto pateikimo ir svarstymo Lietuvos Respublikos Seime metu buvo akcentuota psichologų specializacijos, specialaus paruošimo atlikti vaikų apklausas baudžiamajame procese problema bei galimas jos sprendimas, priėmus Įstatymo projektą ir užtikrinus tinkamą įgyvendinimą;

3) Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra informavo Teisingumo ministeriją (2017-07-31 raštas Nr. 17.2-6266), jog dėl psichologų, besispecializuojančių mažamečių ir nepilnamečių liudytojų bei nukentėjusiųjų apklausose, trūkumo jų apklausoms pasitelkiami vaikų globos namų, savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos, švietimo centro, psichiatrijos ligoninės psichologai, kurie *nėra specialiai paruošti* atlikti mažamečių ir nepilnamečių apklausas. Todėl *šių psichologų dalyvavimas* apklausose *neduoda siekiamo rezultato ir nėra pakankamas* baudžiamojo proceso efektyvumui užtikrinti ir jo tikslams pasiekti.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierė kritiškai vertina ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokurorų sprendimus vaikų apklausoms pasitelkti psichologus, kurie nėra specialiai paruošti (ypač kurie yra tam tikrais santykiais susiję su apklausiamais vaikais).

4) Europos Tarybos konvencijoje dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos prieš juos 35 straipsnyje „Vaiko apklausos“ įtvirtinta, kad kiekviena Šalis imasi būtinų teisėkūros ar kitų priemonių siekdama užtikrinti, kad vaikas būtų apklausiamas *šiam tikslui parengtų specialistų*.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR, 20 straipsnyje „Nukentėjusių vaikų apsauga baudžiamuosiuose tyrimuose ir baudžiamosiose bylose“ įtvirtinta, kad vykstant nusikalstamų veikų baudžiamajam tyrimui nukentėjusių vaikų apklausas vykdytų *šiam tikslui parengti* specialistai.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, 23 straipsnyje „Aukų, turinčių specialiųjų apsaugos poreikių, teisė į apsaugą baudžiamojo proceso metu“ įtvirtina, kad aukų viena iš nusikalstamos veikos tyrimo metu taikomų specialių priemonių – auka apklausama *atitinkamai parengtų* specialistų arba jiems dalyvaujant (šios nuostatos taikomos ir aukomis tapusiems vaikams, 24 straipsnis).

Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos, pakeičiančios Tarybos pamatinį sprendimą 2002/69/TVR, 15 straipsnyje „Vaikų, prekybos žmonėmis aukų, apsauga baudžiamojo tyrimo ir proceso metu“ įtvirtinta valstybių narių pareiga imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad vykstant nusikalstamų veikų

tyrimui ir procesui prirėikus vaiką auką apklaustų ar jį apklausiant dalyvautų *specialiai parengti specialistai*.

Jungtinių Tautų gairėse dėl teisingumo byloje kai yra nukentėjusių vaikų ir vaikų nusikaltimų liudytojų (ECOSOC Res 2005/20) nurodyta, kad, siekiant išvengti tolesnių sunkumų vaikui, apklausos, ekspertizės ir kiti tyrimo veiksmai turėtų būti atliekami *parengtų specialistų*, kurie veikia jautriai, pagarbiai ir kruopščiai (13 punktas).

Europos Tarybos Ministrų komiteto 2010 m. lapkričio 17 d. Gairėse dėl vaiko interesus atitinkančio teisingumo ir jų aiškinamajame memorandume nurodoma, kad, jei įmanoma, specialiai parengti specialistai turėtų atlikti vaikų apklausas ir priimti jų pareiškimus; visi specialistai, visų pirma teisėjai, psichologai ir advokatai, dirbantys su vaikais teisingumo sistemoje, turėtų gauti tinkamos informacijos, turėtų būti gerinamas jų informuotumas ir jie turėtų būti *mokomi* taikyti tinkamus apklausos metodus (atitinkamai 64 ir 66 punktai).

5) mokslinėje literatūroje, publikacijose ir kt. atkreipiamas dėmesys į skirtingą psichologų specializaciją bei atitinkamai skirtingas kompetencijas, funkcijas ir vaidmenis kasdieniame darbe ir teisiniame procese (vaiko apklausoje), dėl ko pastarasis procesas (kai mėgėjiškai atliekama vaiko apklausa; kai psichologas neturi specialių žinių) tampa ne tik neefektyviu, nenaudinga, bet tam tikrais atvejais pakartotinai vaiką traumuojančiu. Paminėtina, kad be specialių žinių turėjimo, apklausos metodų parinkimo ir valdymo svarbos, taip pat akcentuojamos asmeninės psichologo savybės, gebėjimai.

Atsižvelgdama į tai, kas nurodyta, taip pat minėtuose ir kituose vaiko teisių apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose, dokumentuose akcentuojamą vaikų pažeidžiamumą, ypač susidūrus su teisingumo sistema, valstybės pareigą kiek įmanoma užtikrinti, kad dalyvaudami baudžiamajame procese vaikai nepatirtų papildomos traumos, kad būtų užtikrinta tinkama jų teisių apsauga ir geriausių vaiko interesų pirmenybės principo įgyvendinimas, vaiko teisių apsaugos kontrolierė mano, jog Apraše galėtų būti įtvirtintas ir platesnis reikalavimų sąrašas.

7. Siūlytina tikslinti ir papildyti Aprašo projekto 6 punkte įtvirtintą dokumentų sąrašą, nurodant, kad (be kitų dokumentų) turi būti pateikiamas asmens tapatybės dokumentas (jo kopija); gyvenimo aprašymas; dokumentai, įrodantys, jog asmuo atitinka Apraše nurodytus reikalavimus, aplinkybes. Taip pat manytina, kad turėtų būti patikslintas ir papildytas prašymo (pageidavimo) turinys, jog jame asmuo taip pat nurodo savo vardą, pavardę, esamą darbovietę ir pareigas, veiklos teritoriją, specializaciją (jeigu turi).

Patikslinus nuostatas dėl privalomų pateikti dokumentų, atitinkamai turėtų būti tikslinami ir Aprašo projekto 7, 8 ir 9 punktai.

8. Manant, kad 8 punkto nuostatos dėl dokumentų originalų ir kopijų sutikrinimo taikytinos ir kai asmuo dokumentus pateikia asmeniškai (Aprašo projekto 7 punktas), siūlytina patikslinti šį punktą.

9. Siekiant teisinio reglamentavimo nuoseklumo ir aiškumo, svarstyтина galimybė tikslinti Aprašo projekto 8 punkto 1 ir 3 sakinius ir 9 punktą, suderinant trūkumų šalinimo terminus, įtvirtinant bendrą nuostatą dėl pasekmių, jeigu asmuo neįvykdo Teisingumo ministerijos reikalavimų (nepateikiami dokumentų originalai, visi dokumentai ir t.t.).

10. Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą siūlymą dėl prašymo turinio papildymo, atitinkamai turėtų būti papildytas Aprašo projekto 11 punktas, t. y. sąraše turėtų būti informacija apie psichologo darbovietę, pareigas, aptarnaujamą teritoriją, specializaciją, gyvenimo aprašymas.

11. Siūlytina Aprašo projekto 12 punkte įtvirtinti, kad psichologas nedelsdamas elektroniniu paštu privalo Teisingumo ministerijai pranešti apie duomenų pasikeitimą.

12. Siūlytina tikslinti Aprašo projekto 13 punktą, kadangi pagal esamą formuluotę galima tik daryti prielaidą, kad turimas omenyje tiek psichologo įrašymo į sąrašą, tiek pasikeitusių duomenų paskelbimo / atnaujinimo terminas („nedelsiant, bet ne vėliau kaip kitą darbo dieną“).

Svarstyti, jog Apraše turėtų būti nurodyta, per kiek laiko yra įvertinami psichologo pateikti dokumentai (prašymas ir kt.) dėl jo įrašymo į sąrašą bei psichologo informavimo laikas ir būdas apie jo įrašymą į (išbraukimą iš) sąrašą(-o).

13. Siūlytina išplėsti psichologo išbraukimo sąrašo atvejus, neapsiribojant paties psichologo prašymu, tačiau taip pat, jeigu paaiškėja, kad psichologas neatitinka nustatytų reikalavimų ar paaiškėja kitos aplinkybės; miršta. Svarstyti, ar psichologas neturėtų būti išbrauktas iš sąrašo, jeigu gaunami ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros, teismų skundai, susiję su psichologo dalyvavimu vaiko apklausoje.

Atsižvelgiant į Teisingumo ministerijos siūlymą, jog už psichologų darbą ir išlaidas apmoka vaiko apklausą organizavusi ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuratūra arba teismas, vadovaudamiesi Liudytojams, nukentėjusiems, ekspertams, specialistams ir vertėjams išmokėtinų sumų dydžio nustatymo ir apmokėjimo baudžiamajame procese ir administracinių nusižengimų teiseje tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. 524, bei į tai, kad nėra žinoma tiksli apklausiamų vaikų statistika, kuri įsigaliojus Įstatymui žymiai išaugs, taip pat Teisėjų tarybos ir Nacionalinės teismų administracijos pastebėjimus (atitinkamai raštai: 2017-02-14 Nr. 36P-31-(7.1.10) ir 2017-08-17 Nr. 412-1629-(1.13) ne tik dėl psichologų darbo krūvio, bet ir lėšų trūkumo (lėšos būtinos ne tik darbo užmokesčiui, bet ir kelionės ir kt. išlaidoms), kyla abejonių, ar nurodytos įstaigos turės finansines galimybes apmokėti psichologo dalyvavimo vaiko apklausoje išlaidas.

Turėdama omenyje institucijų nurodytą bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktikoje pastebimų problemų dėl psichologų dalyvavimo baudžiamajame procese (teisingumo sistemoje) įvairovę ir gausą bei Teisingumo ministerijos lydraštyje išdėstytą nuomonę dėl galimo jų sprendimo (išsprendimo), vaiko teisių apsaugos kontrolierė mano, kad sąrašo tvirtinimas yra tik laikinas sprendimas ir turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl psichologų, dalyvaujančių teisingumo sistemoje, veiklos, jų teisių, pareigų ir atsakomybės, kvalifikacinių reikalavimų ir t.t. reglamentavimo įstatyminiame lygmenyje. Nuomonė, jog užtikrinus psichologų etatų didinimą teismuose ir, jeigu įmanoma, ikiteisminio tyrimo įstaigose, prokuratūrose, būtų aiški psichologo kvietimo dalyvauti apklausoje tvarka, užtikrintas vieningas apklausos modelis, psichologai atitiktų keliamus reikalavimus, vertintina kritiškai. Manytina, kad šiems tikslams pasiekti – vieningai praktikai susiformuoti ir palaikyti yra būtinas nuoseklus, išsamus teisinis reglamentavimas, sprendimas dėl vaikų apklausų modelio Lietuvoje taikymo ir nuoseklus jo plėtojimo, kt.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė